

EDİTÖR

Doç. Dr. Semih SÜTÇÜ

Alanında Araştırmalar
ve Değerlendirmeler

SOSYOLOJİ

Haziran 2025

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Doç. Dr. Semih SÜTÇÜ

Birinci Basım • Haziran 2025 / ANKARA

ISBN • 978-625-388-450-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

Sosyoloji Alanında Araştırmalar ve Değerlendirmeler

Haziran 2025

Editör:
Doç. Dr. Semih SÜTÇÜ

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ATASAL SOYAĞACINDA KADININ ROLÜ: MİTOKONDRIYAL DNA

Salih Emir MUTLUER1

BÖLÜM 2

COVID-19 SALGININ HİZMET SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Salih Emir MUTLUER13

BÖLÜM 3

YAŞLANMANIN SOSYAL BOYUTU: GERONTOLOJİ VE SOSYAL HİZMETİN KESİŞİM NOKTALARI

Selman BÖLÜKBAŞI, Semih SÜTÇÜ.....29

BÖLÜM

1

ATASAL SOYAĞACINDA KADININ ROLÜ: MİTOKONDRIYAL DNA

Salih Emir MUTLUER¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi Salih Emir MUTLUER, Patnos School Of Social Services, Ağrı İbrahim Çeçen University, Türkiye

ORCID: 0000-0001-5456-2832, Salihemir.mutluer@erdogan.edu.tr

Giriş

Mitokondriyal DNA çalışmaları, doğası gereği çok disiplinli bir yaklaşımı gerektirir. Tarihsel veriler ve objelerden elde edilen bilgiler, arkeolojik buluntularla desteklenirken; antropolojik incelemeler, kalıntılar üzerinden insan yaşamına dair ipuçları sunar. Radyolojik ve moleküler temelli analizler ise makroskobik yöntemlerin ulaşamadığı detayları ortaya çıkarır. Mağaraların düşük sıcaklık ve nem gibi koruyucu özelliklere sahip ortamlarında bozulmadan kalmış eski biyolojik materyallerden alınan DNA örnekleri, büyük bir öneme sahiptir. Antik DNA araştırmalarındaki artış, antik ve modern insan verilerinin karşılaştırılabilmesine olanak sağlamıştır. Bu bulgular, taşıdıkları genetik bilgilerin ötesinde, bireyin yaşadığı topluluğun diğer topluluklarla sosyal ve kültürel ilişkileri, yaşam tarzları, beslenme alışkanlıkları ve çevresel uyumlarına dair değerli bilgiler sunma kapasitesine sahiptir. Bu derlemede, antik ve modern insan materyallerinden elde edilen Mitokondriyal DNA çalışmaları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Atasal Soyağacında Kadının Rolü-Mitokondriyal DNA

Bilimin henüz çözemediği sırlar listesinde üst sıralardaki konulardan biri tarihöncesi insan göçüdür. İnsanlar yeryüzüne nasıl dağıldı? Kim ne-reye, ne zaman gitti? Anatomik açıdan modern insanın evrimi ilk olarak Afrika’da mı başladı? Amerika kıtasında ve Büyük Okyanus adalarında insan ne zaman gruplar halinde yaşamaya başladı?

Friedrich Miescher, 1869 yılında hücrede DNA’nın varlığını ilk kez ortaya koymuştur. Watson ve Crick, 1953’te DNA’nın moleküler yapısını keşfettikten sonra, DNA’nın hem yapısı hem de fonksiyonuyla ilgili araştırmalar hız kazanmıştır. Organizmada tüm fonksiyonların DNA tarafından kontrol edildiğinin ve DNA’daki yapısal bozuklukların organizmada işlev bozukluklarına neden olduğunun anlaşılmasıyla, bu tür bozukluklarda DNA patolojileri incelenmeye başlanmıştır. Mitokondri ilk defa 1850’de Kolliker tarafından gözlemlenmiş, 1894’te Altman tarafından sistematik bir şekilde tanımlanmıştır. Hücre içinde ipliksi ve granüler bir yapıya sahip olduğu ışık mikroskobu ile tespit edildiği için, 1897 yılında Benda bu organeli “mitokondriyon” olarak adlandırmıştır. 1934 yılında Bensley ve Hoerr, karaciğerden mitokondrileri izole etmeyi başarmışlardır. Nass ve çalışma arkadaşları, 1963’te mitokondri içinde DNA’nın varlığını gözlemleyerek, genetik materyalin yalnızca çekirdekte bulunduğu dair yaygın inancı çürütmüşlerdir. Daha önce mitokondrilerin pozitif Feulgen reaksiyonu verdiği bilirse de, mitokondriyal DNA’nın varlığı ilk kez Nass ve ekibi tarafından kesin olarak kanıtlanmıştır. Nükleer genlerin aksine, insan mitokondriyal DNA’sının yalnızca anneden aktarıldığı bilinmekte-

dir. Anneye ait mitokondriyal DNA, tüm yavrulara aktarılırken, babadan gelen mitokondriyal DNA kalıtıma katkıda bulunmamaktadır. Bu durum, döllenme sırasında spermin kuyruk kısmındaki mitokondrilerin ovuma girememesiyle açıklanmaktadır. Zigotta yalnızca anneye ait mitokondriler bulunur ve spermin boyun kısmındaki mitokondrilerin zigota %0.1 oranında aktarılması gibi düşük bir ihtimal göz ardı edilebilecek bir düzeydedir (Tatar, 2001).

Fosil kayıtları en iyimser tanımlamayla darmadağın. Amerikan Doğa Tarihi Müzesi antropologlarından Ian Tattersall, ‘Kayıtlar, kabaca genelleme yapmaktan fazlasına olanak tanımıyor’ diyor. Paleontologlar, kemik ve dişlerden oluşan parça parça bir metinden kapsamlı bir öykü çıkarmak zorunda. ancak son on yıldır, erken tarihimize ilişkin ipuçları yepyeni bir kaynaktan geliyor: Mitokondriyal DNA. Genleri fosil olarak düşünün. Hücrelerde, bilinen DNA dışında, mitokondri denilen enerji motorlarında ayrı bir DNA halkası var. Mitokondriyal DNA, bilinen çekirdekte bulunan ve eşeyli üreme sırasında parçalanıp yeniden birleşen DNA’dan farklı olarak, anneden çocuğa bir bütün olarak geçer. Mitokondriyal DNA mutasyonları, bilim adamlarının farklı popülasyon gruplarının (örneğin, Eskimolar ve Aborjinler) ne zamandır birbirlerinden ayrı olduğunu hesaplarırken kullandığı şablonlar oluşturur. yaşıyanlardan alınan Mitokondriyal DNA örnekleri, modern insanları anne tarafından soyağacı izlenerek en çok 200.000 yıl önce olasılıkla Afrida’da yaşamış ortak bir dişi ataya bağlayabilir. Bu çıkarım, fosil kayıtlarıyla da uyuyor (Achenbach, 2003: 32).

Maryland Üniversitesi’nde Mitokondriyal DNA üzerine çalışan genetik uzmanı Sarah Tishkoff, ‘Paleoantropologlar, doğrudan zamanda geriye giderek kemiklerin kendisine ulaşıyor’ diyor. Fakat Mitokondriyal DNA ile araştırma yöntemi, çok uzun zaman öncesi için varsayımda bulunmayı gerektiriyor. ‘Bugünün verilerinden hareket ederek geçmişle ilgili çıkarım yapmak durumundayız’ diyor Tishkoff (Şoroğlu vd., 2021: 2).

Mitokondriyal DNA yöntemine karşı çıkan Fransız evrim biyoloğu Lounes Chikhi ise, ‘Aynı Mitokondriyal DNA modeli o kadar farklı şekillerde açıklanabilir ki insanın hoşuna giden öyküyü kabul ettirmesi mümkün’ görüşünde. Kaldı ki Mitokondriyal DNA, yalnızca dişilerin tarihini anlatıyor. Çok nadir görülen birkaç vaka dışında, erkek Mitokondriyal DNA’sı döllenme sırasında yumurtaya girmediğinden kaybolup gidiyor. Bir erkek dünyanın öbür ucuna gidip bir çocuk sahibi olsa bile Mitokondriyal DNA kayıtlarında bu kişisel göçün izine rastlanmıyor (Deschamps vd., 2016: 21).

Mitokondriyal DNA ile Kadın Arasındaki İlişki

Mitokondriyal DNA ile kadın arasındaki ilişki genetik kalıtımın özel bir yönüyle ilgilidir. Mitokondriyal DNA, bir organizmanın enerji üretim merkezi olan mitokondrilerde bulunur ve çekirdek DNA'sından farklı olarak yalnızca annenin yumurtasından gelen genetik materyali taşır. Bu ilişkinin ayrıntılarını belirtmek gerekirse: Mitokondriyal DNA'nın özellikleri (Wallace, 2013).

1. Sadece Anneden Kalıtılır:

- Mitokondriler, bir hücrenin sitoplazmasında bulunur ve mitokondriyal DNA, annenin yumurtasındaki mitokondrilerden gelir. Sperm hücresi de mitokondri taşır ancak döllenme sırasında bunlar embriyoya geçmez.
- Bu nedenle bir kişinin mitokondriyal DNA'sı yalnızca annesinden aktarılır ve tüm kardeşler aynı Mitokondriyal DNA'yı taşır (eğer anne aynı ise).

2. Kalıtımın İzlenmesi:

- Mitokondriyal DNA'nın anneden çocuğa geçişi, soyu ve ataları incelemeye etkili bir araçtır. Özellikle anneden aktarıldığı için, bir kişinin annesi, anneannesi ve önceki nesillerdeki kadın atalarını takip etmek mümkündür.

3. Kadın Soyunun İzlenmesi:

- Mitokondriyal DNA aracılığıyla insan evrimini ve genetik göç yollarını inceleyen çalışmalar, kadınların tarih boyunca topluluklar arasındaki genetik geçişteki rolünü anlamaya yardımcı olmuştur.

“Mitokondriyal Havva” terimi, modern insanlarda yaşayan herkesin ortak bir dişi atası olduğu varsayılan kadını ifade eder. Bu, mitokondriyal DNA'nın değişim oranlarına dayalı olarak hesaplanmıştır

Kadın ve Mitokondriyal DNA'nın Önemi

1. Enerji ve Sağlık:

- Mitokondri, hücrelerin enerji üreten birimi olduğundan, Mitokondriyal DNA'daki mutasyonlar enerji üretimini etkileyebilir ve genetik hastalıklarla ilişkilendirilebilir.
- Bu nedenle, kadınlar (anneler) sadece genetik bilgi ta-

şımakla kalmaz, aynı zamanda çocuklarının metabolik sağlığını da etkiler.

2. Kadının Evrimsel Rolü:

- Kadınlar, Mitokondriyal DNA aracılığıyla nesiller boyunca genetik bilginin taşınmasında benzersiz bir rol oynar. Bu, kadınların biyolojik olarak yalnızca doğurganlıkla değil, aynı zamanda evrimsel sürdürülebilirlik ve adaptasyon süreçleriyle de ilişkili olduğunu gösterir.

Mitokondriyal DNA, sadece kadınlar aracılığıyla nesilden nesile aktarıldığı için, kadınların genetik süreklilikteki özel ve önemli rolünü vurgular. Bu ilişki, kadınların evrimsel ve biyolojik açıdan neden hayati bir öneme sahip olduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır (Lembring, 2013).

Anadolu'nun Tanrıçası Kibele

2000 yıl önce yaşamış Romalı lirik şair Catullus'un kaleme aldığı dizeler Antik Çağ'ın en ünlü efsanelerinden birini aktarır. Attis ve Kibele miti. Anadolu'da baharın gelişini müjdeleyen, bereket ve doğurganlığın sembolü olan Kibele, binlerce yıldır çeşitli kültürlerin, inanç ve yaşayışların kesiştiği noktadır. Bir yanda, genç ve yakışıklı bir delikanlı, Attis, öte yanda, ona delicesine tutkun bir tanrıça, Kibele... Söylenceye göre Attis, bir Frigya kralının kızıyla evlenmek üzereyken karşısına Kibele çıkar. Tanrıçanın görüntüsü karşısında çıldıran Attis kendini hadım eder. Akan kanıyla menekşeler renklenir, kendisi de bir çam ağacına dönüşür. Ancak Kibele onun sonsuza dek yitip gitmesine izin vermez. Attis her ilkbaharda, doğanın canlanmasıyla birlikte yaşama geri gelecektir. Attis, bitkinin sonbaharda ölümü, baharda dirilişidir. Bu sonsuz döngü, tarihöncesi ve tarihsel çağların vazgeçilmez simgesi 'Ana Tanrıça'nın ediminde yaratılır. Doğurganlığın, yaşamı korumanın ve onu sürdürebilir kılmanın becerisinde kadına atfedilen sıfatlar ve öykülerde o, doğanın gücünü ve bereketini tekrar doğaya ve onun içinde evrilen insana bahşeder. Bitkilerin egemenidir. Tahıl onun kudretiyle çoğalır, meyve ağaçları onun isteğiyle çiçeklenir. Yabani ve evcil hayvanların, ocağın, evin koruyucusu; dağların, yalçın kayalıkların, ormanların kraliçesi ve tüm tanrıların annesidir.

Frig dünyasında 'Matar(anne) Kubileya' ya da kaya kadın anlamında 'Agdistis' adını alan bu tanrıça doğayı sembolize eder. Antik Yunan'a Kibele olarak geçen tanrıça aslında Doğu Anadolu ve Kuzey Mezopotomya'da yaşamış Hurrilerin ve Hittilerin Kubaba'sıdır. Kubala'ya nasıl tanınılırdı bilinmez ama Frigler onu topraklarının sahibi olarak kabul ederler. Ve onların inancına göre tanrıçanın mekanı dağlardır. bu nedenle

kırsal alanlarda, çıplak kayalıklarda, pınarların ve su kaynaklarının başında onun adına tahtlar kurarlar. Frig Vadisi'nde Kibele'nin tapınaklarını temsil eden pek çok kaya anıtı, ona yüklenen bu anlamı güçlü bir şekilde kanıtlar. Friglerden yayılan Kibele kilti daha sonraki çağlarda da aynı geleneği sürdürür. Yazılı zamanların Sümer'inde (İÖ 3 binler) o, yüce ve sonsuz tacın sahibi, çobanlığın, sanatın, zanaatkarlığın, dilin, erdem, adaletin, bilgeliğin, düşmanlığın, coşkunun ve cinsel ilişkinin atfedildiği İnanna, Babil'de, toprağın, toprak ürünlerinin, denizin, yeraltının ve hatta göğün kraliçesi, yaşamla ölümü elinde tutan, doğa güçlerini yöneten İştar, Fenike ve Suriye'de Astarte ya da Aştoret, Mısır'da İsis, Hitit'de Hepat, Yunan'da Artemis, Demeter ya da Afrodit, Roma'da ise Venüs olur. ve ne ilginçtir ki, hemen hepsinin de tıpkı Attis gibi kışın ölen ama ilkbaharda yeraltından bitki ve bereketle yeniden yeryüzüne dönen sevgilileri, eşleri ya da kızları vardır. İnanna ve İştar, Dumuzi ve Tammuz, İsis ve Osiris, Afrodit ve Adonis, Demeter ve Persefone gibi (Soyak, 2003).

Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Önemi

Kadınlar, Türk toplumunda tarih boyunca çeşitli rollerde yer almış ve toplumsal yapının önemli bir parçası olmuştur. Gerek eski Türk boylarında gerekse modern Türkiye Cumhuriyeti'nde, kadının toplumsal yeri ve önemi, toplumun medeniyet seviyesi ve kültürel yapısı ile örtüşmektedir (İnan, 1975).

Türk tarihinde kadınlar, Eski Türk boylarından itibaren çok önemli bir yere sahip olmuştur. Eski Türklerde kadınlar, ailede ve toplumda söz sahibi olmuş, kağanın eşi olan "hatun" devlet yönetiminde etkin bir rol oynamıştır. Bu dönemlerde kadın, çalışma hayatından savaşa kadar birçok alanda erkeklerle birlikte hareket etmiştir (Acar, 2019).

Osmanlı Dönemi'nde ise kadının toplumsal konumu şeriat hukuku ve geleneklerle şekillenmiş, genellikle ev işleri ve aile hayatı ile sınırlandırılmıştır. Ancak, 19. yüzyıl Tanzimat Dönemi'nden itibaren kadın hakları konusunda farkındalık artmaya başlamış, eğitim ve sosyal hayata katılım konusunda adımlar atılmıştır (Şemşek, 2020).

Cumhuriyet Dönemi'nde, Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde kadınların eğitim, siyaset ve çalışma hayatına katılımını sağlamak amacıyla köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması, bu dönemin en önemli kazanımlarından biridir (Tekeli, 1993).

Dünyada Kadının Yeri ve Önemi

Kadınlar, dünyanın her köşesinde toplumsal yapının temel taşlarından birini oluşturur. Ancak kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal hayattaki rolleri, buldukları coğrafyanın kültürel, ekonomik ve hukuki yapısına göre farklılık göstermektedir. Tarihsel ve güncel perspektiflere bağlı olarak tarihsel arka plana baktığımızda dünyanın farklı kültürlerinde kadının yeri ve rolü, toplumsal cinsiyet normları ve ekonomik yapıya göre şekillenmiştir. Bunlar (Kubilay, 2023):

- Antik Toplamlar: Antik Yunan'da kadınlar genellikle ev işleriyle sınırlanırken, Antik Mısır'da kadınların çoğu zaman erkeklerle eşit miras ve mülk haklarına sahip olduğu bilinmektedir.
- Orta Çağ: Feodal Avrupa'da kadınlar genellikle erkek egemen bir düzende yaşamış, ancak Çin ve Hint kültürlerinde kadınlar toplumsal ve ailevi sınırlarla daha da sıkı sınırlandırılmıştır.
- Sanayi Devrimi: Kadınların iş hayatına aktif katılımı Sanayi Devrimi ile artmış, ancak düşük ücretler ve şartlar nedeniyle çoğu zaman sömürüyü beraberinde getirmiştir.

20. yüzyıl da feminist hareketler ve kadın hakları mücadeleleri, kadının toplumsal statüsünün dünyada yeniden şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

Dünya genelinde kadınların yaşamış olduğu güncel sorunlara bakmak gerekirse (URL-1):

1. Eğitim Erişimi: Dünyanın pek çok yerinde kız çocukları eğitimden mahrum bırakılmaktadır. UNESCO'nun verilerine göre, dünyada okula gitmeyen çocukların çoğunluğu kız çocuklarıdır.
2. Kadına Yönelik Şiddet: Aile içi şiddet, cinsel saldırı ve taciz gibi sorunlar, dünyanın pek çok yerinde yaygın olarak görülmektedir.
3. Ekonomik eşitsizlik: Kadınlar genellikle erkeklere göre daha düşük maaş almakta ve karar alma pozisyonlarında daha az temsil edilmektedir.
4. Siyasi Temsil: Kadınların siyasette temsil oranları hala düşüktür. 2023 itibarıyla dünya genelinde parlamentolardaki kadın oranı yaklaşık %26'dır.

Kadınların etkin olduğu alanlar olarak bakıldığında (World Economic Forum, 2022):

1. Ekonomik Kalkınma: Kadınların iş gücüne katılımı, ekonomik kalkınma ve refah seviyesinin artmasında kritik bir rol oynamaktadır. McKinsey Global Institute'un raporuna göre, kadınların

ekonomik katılımında cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalkması, dünya ekonomisine trilyonlarca dolarlık katkı sağlayabilir.

2. **Toplumsal Dönüşüm:** Kadınlar, eğitim ve toplumsal farkındalıkla nesillerin yetişmesinde hayati bir rol oynar. Eğitimli kadınların toplumdaki etkisi, toplumsal sorunların azaltılmasında belirgin bir fark yaratmaktadır.
3. **Barış ve Adalet:** Birleşmiş Milletler raporları, barış süreçlerinde kadınların aktif katılımının kalıcı çözümlere ulaşılmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Kadının Toplumdaki Yeri ve Kadına Toplumsal Bakış Açısı

Kadınlar, tarih boyunca toplumsal yapının çeşitli katmanlarında farklı rollere sahip olmuş ve çoğu zaman toplumsal cinsiyet normlarıyla sınırlandırılmıştır. Günümüzde ise kadının toplumsal konumu ve ona yönelik bakış açısı, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları ve feminizm gibi kavramlarla birlikte yeniden tanımlanmaktadır. Tarihsel arka planda kadının toplumsal hayattaki yeri, tarih boyunca çeşitli medeniyetlerde farklılık göstermiştir. Antik dönemlerde, özellikle Mezopotamya, Antik Yunan ve Roma gibi toplumlarda kadınlar genellikle ikinci planda yer almış, yasal ve toplumsal hakları sınırlı olmuştur. Orta çağda dini otoritelerin etkisiyle kadına yönelik bakış açısı, kadının çoğu zaman aile ve ev işleriyle sınırlandırılmasına yol açmıştır. Sanayi Devrimi ve sonrasında, çalışma hayatında kadınların artan rolüyle birlikte toplumsal yapıda değişimler yaşanmış ve kadın hareketleri öne çıkmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında feminist hareketlerin de etkisiyle kadın hakları, eğitim, çalışma hayatı ve siyaset gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Doğdu, 2005).

Günümüzde kadınlara yönelik birtakım sorunlar hala önemini korumaktadır. Bunlar (Okin, 1989):

1. **Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği:** Kadınlar hala eğitim, çalışma hayatı ve siyaset gibi alanlarda erkeklerle eşit koşullara sahip değildir.
2. **Kadına Yönelik Şiddet:** Aile içi şiddet, taciz ve cinsel saldırı gibi sorunlar, kadınların toplumsal hayatta karşılaştığı temel problemlerden biridir.
3. **Cam Tavan Sendromu:** Özellikle şirketlerde ve örgütlerde kadınların yönetici pozisyonlara erişiminde yaşanan engeller.
4. **Medyanın Rolü:** Medya, kadına yönelik cinsiyetçi algıların yayılmasında önemli bir etkidir.

Bu sorunların etkisinin azaltılmasına yönelik çözümler şö şekilde sıralanabilir (United Nations, 2020):

1. Eğitim: Toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen bir eğitim sistemi oluşturulmalıdır.
2. Yasal Düzenlemeler: Kadına yönelik şiddeti önlemek ve toplumsal eşitliği sağlamak için daha etkili yasal mekanizmalar devreye sokulmalıdır.
3. Toplumsal Farkındalık Kampanyaları: Medya ve STK'lar aracılığıyla cinsiyet eşitliğini teşviki için kampanyalar düzenlenmelidir.
4. Kadının Ekonomik Gücü: Kadın girişimciliği desteklenmeli, iş hayatında eşit koşullar sağlanmalıdır.

Sonuç

Mitokondriyal DNA, sadece anneden yavrulara aktarılması nedeniyle, kadın soy ağacının genetik izlenmesinde benzersiz bir yere sahiptir. Bu özellik, bireylerin anne tarafından gelen genetik mirasın korunmasını sağlarken, toplumsal ve biyolojik tarih boyunca kadınların kritik rolünü ortaya koymaktadır. Mitokondriyal DNA'nın mutasyon oranının düşük olması ve zaman içindeki stabilitesi, kadın soy ağacının binlerce yıl öncesine kadar izlenebilmesine olanak tanımakta ve böylece evrimsel biyoloji, antropoloji, sosyoloji ve tarih çalışmalarında vazgeçilmez bir araç haline gelmektedir.

Bu çalışma, Mitokondriyal DNA'nın sadece biyolojik bir materyal olmadığını, aynı zamanda anneden gelen genetik mirası temsil eden bir "tarihsel kayıt" olduğunu göstermektedir. Kadın soy ağacını Mitokondriyal DNA yoluyla izlemek, tarih boyunca toplulukların genetik yapılarındaki değişiklikleri anlamamıza olanak sağlamış, bununla birlikte kadınların bu süreçlerde oynadığı belirleyici rolleri öne çıkarmıştır. Mitokondriyal DNA analizleri, kadınların genetik tarih üzerindeki etkisinin gözlemlenmesine imkân tanırken, tarihsel göç yollarının ve popülasyon dinamiklerinin çözümlenmesine de katkıda bulunmuştur.

Mitokondriyal DNA'nın kadınlar üzerindeki önemi sadece tarihsel ya da evrimsel boyutla sınırlı kalmamaktadır. Mitokondriyal DNA'daki mutasyonların tespit edilmesi, sadece anneden geçen genetik hastalıkları anlamamıza değil, aynı zamanda bu hastalıkların erken tanısı ve tedavisinde yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesine de olanak sağlamaktadır. Kadınların Mitokondriyal DNA aracılığıyla genetik sürekliliğini sağlaması, nesiller boyunca genetik mirasın bir taşıyıcısı olarak kadınları çok daha merkezi bir konuma yerleştirmektedir.

Sonuç olarak, Mitokondriyal DNA ile kadın arasındaki bağ, sadece biyolojik bir mirası değil, aynı zamanda kadının genetik tarih ve toplumsal yapıdaki yerini derinlemesine anlamamıza imkan tanımaktadır. Gelecekteki teknolojik gelişmeler, Mitokondriyal DNA'nın daha kapsamlı analizlerini mümkün kılarak kadın soy ağacını daha iyi anlamamızı sağlayacak ve bu genetik materyalin sadece bireysel değil, toplumsal tarih yazımında da oynadığı rolü daha da belirgin hale getirecektir.

Kaynakça

- Acar, Hasan. (2019). Türk Kùltür ve Devlet Geleneęinde Kadın. *İnsan&İnsan*, Yıl/Year 6, Sayı/Issue 21, Yaz/Summer 2019, 395-411 DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.536610>
- Afet İnan (1975). Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri. İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.
- Deschamps M, Laval G, Fagny M, Itan Y, Abel L, Casanova JL, Patin E, Quintana-Murci L.(2016). Genomic Signatures of Selective Pressures and Introgression from Archaic Hominins at Human Innate Immunity Genes. *Am J Hum Genet.* Jan 7;98(1):5-21.
- Doğdu, Süleyman. (2005). Kadın ve Yarattılışı-Kadının Serüveni 1. Ankara. Demet Kitap.
- Joel Achenbach. National Geographic:Türkiye 2003, s.32, Aralık, 01.12.2003.
- Kubilay, S. (2023). Tarihi Perspektiften Bilim Dünyasında Kadının Yeri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 42(73), 383-406. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari.1083248>.
- Lembring, M. (2013). Application of Mitochondrial DNA Analysis in Contemporary and Historical Samples. *Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Medicine* 950. 62 pp. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. ISBN 978-91-554-8799-7.
- Okin, S. M. (1989). Justice, Gender, and the Family. Basic Books.
- Soyak, National Geographic Türkiye no:32 Aralık 2003.
- Şemşek, V. (2020). Osmanlı Döneminde Kadının Yeri Üzerine. *Journal of Social And Humanities Sciences*, 4(3), 191-200.
- Şoroğlu Can Veysel, Berkay Ezgi Gizem, Vural Burçak (2021). Mitokondriyal DNA, Anaerkil Kalıtım ve İnsan. İstanbul. Sağlık Bilimlerinde İleri Araştırmalar Dergisi 2021, Cilt 4, Sayı 2.
- Tatar, A. (2001). İnsan Mitokondriyal DNA'sında RFLP Yöntemi ile Folimorfizmin Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Tekeli, Ş. (1993). Kadınlar ve Siyasal Toplum Hayat. İstanbul. İletişim Yayınları.
- United Nations (2020). Gender Equality and Women's Empowerment. URL-1: 'Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) Raporları. <https://www.unwomen.org>. (Erişim:14.02.20025)
- Wallace, D. C., & Halkia, D. (2013). "Mitochondrial DNA genetics and the heteroplasmy conundrum in evolution and disease." *Cold Spring Harbor Perspectives in Biology*, 5(11), a021220.
- World Economic Forum. (2022). Global Gender Gap Report.

BÖLÜM

2

COVID-19 SALGININ HİZMET SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Salih Emir MUTLUER¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi Salih Emir MUTLUER, Patnos School Of Social Services, Ağrı İbrahim Çeçen University, Türkiye

ORCID: 0000-0001-5456-2832, Salihemir.mutluer@erdogan.edu.tr

Giriş

Covid-19, Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan salgın bir hastalıktır. Nisan 2021 itibarıyla dünyada 132 milyon kişi enfekte olmuş ve 2,8 milyon kişi hayatını kaybetmiştir (Koronavirüs salgını, 2021). İlk kez Çin'in Wuhan kentinde görülen ve hızla dünyaya yayılan Covid-19 salgını (Budak & Korkmaz, 2020), İspanyol gribinden sonra görülen en bulaşıcı ve yıkıcı salgınlardan biridir. Covid-19 salgını nedeniyle ortaya çıkan ekonomik kriz, önceki krizlerden farklı olarak üretimi ve tüketimi aynı anda durdurmuştur. İnsanlardan, kendi sağlıkları ve toplum sağlığı açısından gerekli görülmedikçe evden çıkmamaları istenmiştir. Bu durum, insanların temel ihtiyaçları (sağlık, gıda vb.) dışında tüketim yapmasını engellemiştir. İnsanların evde kalması sonucunda tüketimde yaşanan azalma nedeniyle üretim de aksamıştır. Hizmet sektörü bu durumdan etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. Pandemi, insan faaliyetlerinin azalmasına ve hizmet sektöründeki oteller, ulaşım, araç kiralama, restoranlar ve eğlence merkezlerinin kapanmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, Covid-19 salgını nedeniyle tetiklenen ekonomik krizden olumsuz etkilenen iki sektör turizm ve ulaşımır.

Salgınlar

Salgınlar, insanlık için çok eski zamanlardan beri bir sorun olmuştur. İspanyol gribi, ebola, mers, sars, covid-19 gibi tüm salgınlarda, salgının sadece enfekte olan insanları değil, tüm toplumu birçok yönden etkilediği görülmektedir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak, lojistik alanındaki gelişmelerle birlikte, mikroorganizmalar artık insanlar gibi bir yerden başka bir yere seyahat edebilmektedir. Bu durum nedeniyle salgınlar, öncelilere göre çok daha hızlı yayılma oranı göstermektedir. Bir hastalığa neden olan enfeksiyonun doğrudan veya dolaylı olarak bir canlıya bulaşması sonucunda bulaşıcı hastalıkların toplumun çoğunluğuna yayılması, salgın olarak adlandırılır. Pandemi ise, bu salgın hastalığın bir kıtaya ya da tüm dünyaya yayılması anlamına gelir (Yurdakul, 2015). Macar (2012) ve Nancy Elizabeth Gallagher'a göre, salgın hastalıkların tarihi üzerine yapılan çalışmalarda dört farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, salgınların tarih boyunca uygarlıkların yıkılmasında ve imparatorlukların sona ermesinde etkili bir faktör olduğu düşüncesidir. Bu yaklaşımla yazılmış en önemli eserlerden biri William McNeill'in *Plagues and Peoples* (Salgınlar ve İnsanlar) kitabıdır (Macar, 2012). McNeill (1977), salgınların sadece dar anlamda biyolojik bir olgu olarak değil, insanlık tarihine iz bırakan önemli bir faktör olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, çiçek hastalığının Amerika'nın fethi üzerindeki aktif rolüne dikkat çekmektedir (*Plagues & Peoples*, 2016). Bu yaklaşım, Michael W. Dols'un *The Black Death in the Middle East* (Ortadoğu'da Kara Ölüm) kitabında da kul-

lanılmıştır. 1347’de Ortadoğu’da yaşanan büyük veba salgını çok sayıda lme yol açmış ve salgın sonrası Mısır nüfusunun drte biri ile üçte biri arasında bir kısmı hayatını kaybetmiştir. Bu durum, ülkenin gerilemesine ve fethe açık hale gelmesine sebep olmuştur. Bu konuda yazılmış diğer bir eser ise Hikmet zdemir’in *Salgın Hastalıklardan lmler (1914-1918)* kitabıdır. Bu kitapta savaşlar ile salgınlar arasında yakın bir ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Macar, 2012).

Hastalıklara yönelik bir diğer yaklaşım ise, hastalıkların ortadan kaldırılması için kullanılan tıbbi yöntemlerin etkili bir g aracı olarak kullanıldığıdır. Modern tıp, özellikle 19. yüzyıldan itibaren güçlenen Avrupa devletlerinin siyasi yayılcılığında modern g biçimlerinden biri haline gelmiştir. Michael Foucault, modern g biçimlerinin etkinliğinin, onların nüfuz etme, yeniden düzenleme ve kolonize etme yeteneklerinden kaynaklandığı tezinin en güçlü savunucusudur. Sağlık konusu, bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için gerekli tüm koşulları sağladığından, Avrupa’nın bu konuyu sömürge planlarında büyük bir titizlik ve özenle kullandığı ortaya çıkmaktadır (Macar, 2012).

Grip virüsü, kuduz kadar öldürücü veya iek hastalığı gibi Şekil bozukluğu oluşturucu değildir. Grip virüsü, kuduz ve iek hastalığına göre daha tercih edilen bir hastalık olarak görülür. Ne insanların cinsel organlarına zarar verir, ne yüzde Şekil bozukluğu yapar ne de kanama oluşturur. Genel olarak, kiş mevsimlerinde ağrı ve sızıdan öteye gitmeyen bir etkisi olan bir hastalıktı. Grip kaynaklı ölümler, kronik akciğer hastalığı olan çocuklar ve yaşlılarda yaygındı. Kolera veya veba gibi kitlesel ölümler olmazdı. Hem işçi sınıfında hem de işveren sınıfında kısa süreli bir hastalıktı. Ta ki 1918 baharına kadar; iki yıldan kısa sürede yaklaşık 100 milyon insanı öldürene kadar. O yıllarda, dört yılda Fransa’daki savaş alanlarında yaklaşık 15 milyon insan ölürken, çok daha kısa sürede yaklaşık 7 kat daha fazla insan hayatını kaybetti. 1918’de ABD’de gripten ölenlerin sayısı 550 binden fazlaydı. ABD, hiçbir savaşta bu kadar çok kayıp vermemişti. Covid-19 salgınında ABD’deki l sayısı bir yılda 520 bine yaklaşmaktadır. Dünyada covid-19 salgını nedeniyle lme bakıldığında, bir yılda toplam 2,5 milyon insan hayatını kaybetmiştir. Grip gibi zararsız ve diğer hastalıklara tercih edilen bir hastalığın bu kadar yüksek ölüm riski oluşturması, sadece tıp dünyasında değil dünya genelinde de Őařırtıcıdır (Erkanlı, 2016).

Araştırmalar, grip virüsünün bu kadar tehlikeli olmasının nedeninin, insan nüfusundaki artış, insanların vahşi yaşam alanlarına girmesi ve hayvanlarla i ie geçen yaşamların ortaya çıkması olduğunu göstermektedir. İspanyol gribi ile ortaya çıkan H1N1 domuz gribinin nedeni olarak domuzların, ebola virüsünün nedeni olarak maymunların ve 2020 itibarıyla tüm dünyada görülen covid-19 salgınının nedeni olarak yarasaların gösterilmesi bu düşünceyi desteklemektedir. Medyada da yansıldığı gibi,

covid-19 salgını ilk kez Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde kaydedilmiş ve salgının nedeni olarak yarasadan insana, insandan insana bulaşma gösterilmiştir. Çin yıllardır yarasalarla iç içe yaşamasına rağmen böyle bir salgın yaşanmamış ve böyle bir hastalığın ortaya çıkıp kısa sürede dünyaya yayılması düşündürücüdür. Ayrıca Çin'in bu salgından en az etkilenen ülke olması ve bu hastalığı tedavi edebilen aşının ilk olarak Çin'de üretilip dünyaya pazarlanması, Nancy Elizabeth Gallagher'ın sömürgecilik ve yayılmacılıkla ilgili ekonomik getiriler üzerine kurduğu dört yaklaşımı akla getirmektedir (Macar, 2012).

Covid-19 Salgınının Türkiye'de Turizm ve Ulaştırma Sektörlerine Etkileri

Epidemilerle mücadelede en etkili stratejinin hastalığın seyrine göre karantina, kapanma ve aşılama olduğu bilinmektedir. Ayrıca sağlık kurumlarıyla iş birliği yapmak ve salgın ile halk sağlığı uzmanlarından oluşan bilim kurullarının görüşlerinden yararlanmak gerekmektedir (Parıldar, 2020). Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulu tarafından alınan sokağa çıkma yasakları ve kapanmalar gibi kararların ardından; oteller, ulaşım şirketleri, restoranlar, eğlence merkezleri, araç kiralama şirketleri gibi turizm ve ulaştırma sektöründeki işletmeler ekonomik açıdan zor bir durumda kalmıştır. Haziran 2020'de alınan önlem kararlarında bir hafifleme olsa da, şu tedbirlerin sektörde faaliyet gösteren işletmelerin 2020 yılını zarar ederek geçirmesine neden olduğu değerlendirilmektedir: Otelere getirilen kişi sayısının sınırlandırılması ve otellerin covid-19 salgını kapsamında uygun hale getirilmesi, restoranlarda belirli sayıda kişi alınması ve işletmelerin sosyal mesafe kurallarına göre düzenlenmesi, ulaştırma sektöründeki şirketlerden de kişi sınırlaması getirilmesi. Bu kararların Eylül 2020 sonrasında tekrar yürürlüğe girmesi ve covid-19 vakalarının artması bu değerlendirmeyi doğrulamaktadır. Aşının bulunmasıyla, ülkelerin aşı teminlerine 2021 yılında başlaması ve hizmet sektöründe esas olumlu etkilerin bu yıl başlayacağı öngörülmektedir (TÜRKMÖB, 2020).

“Dev Turizm-İş” Başkanı Mustafa Yahyaoğlu, 27 Eylül 2020'de Turizm Çalışanları Günü dolayısıyla Turizm Aktüel dergisine verdiği röportajda, Türkiye genelinde turizm işletmelerinde çalışan kişi sayısının 3,5 milyon olduğunu belirtmiştir. Turizm sektöründe, covid-19 salgınıyla alınan tedbirler doğrultusunda işletmelerin kapanması ve ardından çalışanların işsiz kalması söz konusu olmuştur. Bu alandaki hükümet politikaları doğrultusunda, çalışanların işten çıkarılmasının yasaklanması ve işletmelerin kapanması nedeniyle kısa çalışma ödeneği yatırılması kararı alınmıştır. Kısa çalışma ödeneği yasa ile şöyle tanımlanmıştır:

“Genel ekonomik, sektörel, bölgesel kriz veya zorlayıcı sebeplerle iş yerinde haftalık çalışma sürelerinin en az üçte bir oranında geçici olarak azaltılması. İşyerinde faaliyetlerin en az dört hafta süreyle kısmen veya tamamen durması ve devamlılık şartı aranmaması halinde sigortalıya üç ayı geçmemek üzere gelir desteği sağlayan uygulamadır.” (Kısa Çalışma, 2018).

Kısa çalışma ödeneği alma şartı ise şöyledir:

“Kısa çalışmanın başladığı tarihten önceki 60 gün içinde ve son 3 yıl içinde toplam 450 gün prim ödemiş olan, hizmet akdine tabi sigortalılar faydalanabilir.” Kısa çalışma ödeneği, primine esas kazançlar dikkate alınarak, çalışanın son 12 aylık ortalama günlük brüt kazancının %60'ı olarak hesaplanmaktadır. 2020 itibarıyla kısa çalışma ödeneği, asgari ücretli çalışan için kesintiler dahil günlük 52,60 lira ve aylık 1580 lira olarak hesabına yatırılmaktadır (Turizm Sektörü, 2020).

Yöntem

Bu araştırma, Rize merkezinde turizm ve ulaştırma sektöründe iş hayatını sürdüren 8 esnafın katılımıyla gerçekleştirilen nitel bir araştırmadır. Nitel yöntemde, değişkenler veya hipotezler ile araştırma tasarlamak son derece sınırlıdır ve araştırmacı sosyal yaşamı istatistiksel rakamlara dönüştürme kaygısı taşımaz. Bunun yerine, çeşitli düşüncelerin derinlemesine ortaya konması söz konusudur (Tuncay, 2009). Neuman (2012)'ın da belirttiği gibi, nicel araştırmacı önceden geliştirdiği hipotezleri test ederken, nitel araştırmacı yeni kavramlar oluşturmak ve kuramsal yorumların inşasını vurgulamakla ilgilenir. Bu nedenle, bu çalışmada benzer bir yöntem kullanılarak nitel araştırma süreci adımları takip edilmiştir.

Nitel araştırmanın temel amacı, araştırılan konu hakkında okuyucuya tanımlayıcı ve gerçekçi veriler sunmaktır. Bunu başarmak için toplanan verilerin detaylı ve derinlemesine olması ve araştırma konusu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğunca doğrudan sunulması gerekir (Yıldırım & Şimşek, 2004). Bu amaçla, görüşme sürecinde Covid-19 salgını ve etkileri hakkında farklı meslek gruplarında faaliyet gösteren esnafın görüş ve bilgilerini toplamak için derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

Derinlemesine görüşme, açık uçlu ve keşfedici bir yöntemdir. Derinlemesine görüşmenin amacı, görüşülen kişinin duygu, bakış açısı ve perspektifini ayrıntılı şekilde ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle, özellikle belli

bireylerin görüşlerinin önemli olduğu konularda derinlemesine görüşmeler tercih edilir (Baş & Akturan, 2008).

Araştırma konusuyla ilgili esnafların seçimi, nitel araştırma yönteminin amaçlı örnekleme ve kar topu örnekleme teknikleriyle gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme türünde, araştırmacı gözlemleri sonucunda, incelenen konunun en kapsamlı şekilde ele alınabileceği bireylerden örnekleme oluşturur. Kar topu örnekleme tekniği ile ise araştırmacı bir katılımcı ile başlar ve araştırmaya katılabilecek diğer bireylerin bilgilerini alarak örnekleme grubunu genişletir (Rubin & Babbie, 2001). Kar topu örnekleme yöntemiyle ulaşılan katılımcılar vasıtasıyla diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Ulaşılan katılımcılardan sözlü onay alınmış ve çalışmaya gönüllü olanlar araştırma grubuna dahil edilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemine dayanarak en az 3 yıl deneyime sahip olan katılımcılar çalışmaya dahil edilmiş, 3 yıldan az deneyimi olanlar araştırma grubundan çıkarılmıştır. Görüşmeler, esnafların işyerlerinde veya işyerlerine yakın yerlerde gerçekleştirilmiş; bilim kurulunun önerileri doğrultusunda, sosyal mesafe ve maske kurallarına uyularak en az bir saat sürdürülmüştür.

Bulgular

Evde kalmak, salgını sona erdirmenin en önemli tedbirlerinden biridir. İnsanlar evde kaldığında, sadece temel ihtiyaçları için mal ve hizmet satın alırlar. Sonuç olarak, temel ihtiyaç dışı mal ve hizmet üreten işletmeler üretim sürecinde büyük sorunlar yaşar. Türkiye gibi hizmet sektöründe çalışan insan sayısının fazla olduğu ülkelerde salgın, ciddi bir ekonomik krize yol açar. Sonuç olarak, üretimin durmasıyla işyeri sahipleri işten çıkarma yapmaya başlayacak, bu da işsizliğin ve yoksulluğun artmasına, insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve kira, faturalar ile kredilerini ödeyememesine neden olacaktır. Rize’de turizm ve ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren esnafların Covid-19’dan olumlu/olumsuz etkilenmeleri aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

Katılımcı Listesi

Kod Numarası	Cinsiyet	Yaş	Hizmet Sektörü	Faaliyet Süresi (Yıl)
K1	E	62	Ulaşım	80
K2	E	58	Ulaşım	50
K3	E	60	Ulaşım	50
K4	E	48	Ulaşım	60
K5	E	54	Ulaşım	40
K6	K	32	Rent a Car	5
K7	E	28	Otel (3 yıldız)	20
K8	E	52	Otel (5 yıldız)	4

Rize’de Faaliyet Gösteren Turizm ve Ulaştırma Şirketlerinin Covid-19 Salgınının Ekonomik Etkileri

Katılımcılarımıza “Geçen yıl turizm ve ulaştırma şirketleri olarak herhangi bir sosyo-ekonomik etki yaşadınız mı?” sorusuna verdikleri cevaplar şu şekildedir:

K1:

“Bu bir salgın hastalık. Hizmet sektöründe oteller, düğün salonları gibi yerler, bizimle birlikte etkilendi. Araç sayısı bile azaldı. İstanbul’dan günde 3-4 araç çalışırken şimdi neredeyse 1 araç çalıştırabiliyoruz. İlk etapta koltuk sayısı azaltıldı. Buna göre bilet fiyatlarını artırmadık ve bu yüzden zarar ettik. Bir araç bir seferde bin lira kâr edemezse bu işi yapamazsınız. Dolayısıyla araçlarımızı yenilemek zorundayız. Okulların kapanması ve üniversite öğrencilerinin olmaması bizi çok olumsuz etkiledi. Kişisel araç olarak 5-6 aracımız var. Diğerleri şirket arabası. Özel araçlar Gürcistan’a gidiyordu ama gümrüklerin kapanması özel araçlara çok zarar verdi. Devlet yardımı almadım. Bankalardan faizle kredi niye alayım? Bu hastalık bir yıl daha devam ederse çoğu şirket iflas eder. Büyük şirketler ayakta kalır. Tüm özel araçlar iflas eder. Ulaştırma sektörünün geleceği umutlu değil çünkü bu sektörün sahibi yok. Türkiye’de en fazla sayıya sahip sektör biziz. Çalışmayan araçların personeli yevmiye alamıyor. Örneğin, bir gidiş-dönüş 300 lira tutuyor. 85 gün çalışamadık ve bu personel bu yevmiyeleri alamadı. Borçları arttı, kredi kartına yöneldiler. Bu süreçte en kârlı sektör büyük market sahipleri ve gıda sektörü oldu. Örneğin, art arda petrol fiyatı çok yükseldi.”

K2:

“Bu, tüm dünyayı etkileyen bir hastalık. Okulların kapanması ve öğrencilerin gelmemesi bizi olumsuz etkiledi. Şoförler ödeneklerini alamadı. Gelen ve giden yolcu sayısı azaldı. Yakıt fiyatları arttı. Giderler arttı, gelirler azaldı. Destek alamadık, krediye girmedik. Bu süreç devam ederse çoğu kişi işi kapatacak. Daha çok şirket aracı var, çok az özel araç var. Eskiden 5 araçla çalışırken şimdi 1 araçla çalışabiliyoruz. İnsanlar uçakta hasta olmuyor da otobüste mi oluyor? Üniversiteler açılmaz, okullar kapanırsa işimiz çok zor olacak. Çoğu şirket kapanır.”

K3:

“Bu bir hastalık. Bu hastalığın hiçbir olumlu yanı yok. Seyahat sektörü durma noktasına geldi. Sadece gıda sektörü ayakta kalıyor. Üniversiteler kapalı olduğu sürece çok zor. İstanbul’a yolculuk maliyeti 6500 TL. Şirket araçlarımız var, özel aracımız yok. Şirketimizde yaklaşık 200 çalışan var. Personel kısa çalışma ödeneğinden faydalanıyor ama 1400 lirayla nasıl geçinir? Hepimiz kredi kullanmak zorunda kaldık. Araç Rize’den İstanbul’a sadece 10 kişiyle gidiyor. Üniversiteler bir yıl daha kapanırsa işimiz gerçekten zor olacak. Toplam 10 milyon zararımız var. Araç yerdeyken vergi, sigorta, muayene ücretleri devam ediyor. Bazı şehirlere araçları iptal etmek zorunda kaldık. Şimdi sadece Ankara, İstanbul ve Edirne’ye çalışıyoruz. Eskiden günde yaklaşık 10 araç çalışırken şimdi sadece 1 araç çalışıyor. Şirketin genel merkezi Rize’de ve burada 1 kişi çalışıyor. Çünkü iş yok. Bu otobüs garajındaki ofis için belediyeye aylık 8 bin lira ödüyoruz.”

K4:

“Covid-19 global bir hastalık. Ulaştırma şirketleri olarak çok kötü etkilendik. Geçen yıla göre %75 zararımız var. Üniversitelerin kapanması da etkili oldu. Öğrencilerin olmaması bizi kötü etkiledi. 85 günlük kapanma sürecimiz oldu. Bir süre %75, başka bir dönemde %50 kapasite ile çalıştık. %18 KDV ile çalışıyoruz. Devletimizin en çok desteklediği sektör ulaştırma sektörü. Her sektöre destek verildi ama otobüs işletmelerine destek verilmedi. Kısa çalışma ödeneği aldık ama otobüs nasıl gidecek? Personel istihdam etmem lazım. Kira yardımı alamadık. Bir otobüs en az aylık 5 bin lira tutuyor. Bu giderler, ofislerin komisyon paraları, garaj giriş-çıkış ücretleri, tesis parası, yakıt ve personel ücretleri sektörü çok kötü etkiliyor. Bu konuda destek görmemiz gerekiyor. Bir yıl daha devam ederse büyük sorun yaşayacağız. Artık kâr edemiyoruz, giderlerimizi karşılamaya çalışıyoruz. Köprü geçişi için 300 TL ücret ödüyoruz. İstanbul’a 12 yolcuyla gidiyoruz. Otobüs seferleri azaldı, hatlar kapandı, ofisler kapandı.”

K5:

“Global bir hastalık. Araç ve yolcu sayısında azalma oldu. Hatta İstanbul’a araç her gün çalışmıyor artık. 2-3 araçla çalışmaya devam etmeye çalışıyoruz. Bu süreç bizi olumsuz etkiledi. Özel araçlar da var. Özel araçlar zaten yerlerde. Personel yevmiye almıyor. Maalesef bu sektör devlet kontrolünde değil. Üniversiteler açılmalı ve eğitim devam etmeli. Giderleri azaltmak için büyük şirketler birleşerek kooperatif olacaklar. Araçlarımız çok pahalı. Koltukları 2+1 düzenine çevirmek bile 70-80 bin lira tutuyor. Bu nedenle 2+1 otobüslerin bilet fiyatları 2+2 otobüslere göre daha pahalı olmalı. Çay sezonu Mayıs’ta açılır. Tekrar kapanma olursa çay sezonunda gelecek yabancı vatandaşlar engellenecek, bu da üniversite öğrencileri gibi bizi etkileyecek. Her seferde yaklaşık 7 bin lira giderim var. Bu masrafa araç tamir giderleri dahil değil. Bu süreç devam ederse bu iş yapılamaz. Kimse 3 milyon liraya otobüs alıp zarar etmek istemez.”

K6:

“Covid-19 bir salgın hastalık. Tabii ki biz hizmet sektörü olarak bu süreçten olumsuz etkilendik. Çünkü turist eksikliği ve gümrüklerin kapanması bizi kötü etkiledi. Ayrıca açık gümrüklerden gelen turistlere hafta sonu yasağı yokken, bize bu yasak kondu. Yani hafta sonları bu işi daha aktif yaparken bu haktan mahrum kaldım. Ancak yerel halk toplu taşıma kullanmak istemediği için yazın araç kiralama eğilimi oldu. Ama iller arası seyahat kısıtlamaları yerel halkın araç kiralamasını önceki dönemlere göre daha kötü etkiledi. Ailesiyle hafta sonu tatile gitmek isteyen özel sektör çalışanı yasaklar yüzünden araç kiralayamadı. Kısa çalışma ödeneğinden faydalandık.”

K7:

“Covid-19 global bir salgın, virüs, sağlık sorunu. Dünyayı etkiledi. Bizi çok olumsuz etkiledi. Önceki yıla göre kötü etki yaptı. 72 odamız var. Yaz sezonunda genellikle doluydu. Şimdilik ortalama 25 oda dolarsa iyi deriz. Müşterilerimiz yazın yabancı turistlerdi, gümrükler kapanınca bu potansiyel ortadan kalktı. İş amaçlı gelenler vardı ama şu anda iller arası seyahat yasağı ve evden çalışma devam ettiği için müşteri kaybettik. Ayrıca şehirler arası seyahat yasağı nedeniyle iç turizm de olumsuz etkilendi. Önceden 20 çalışanımız vardı, şimdi 10 kişi çalışıyor. Vergi ve giderlerde indirim olmadı. 10 kişiden 3’ü kısa çalışma ödeneğinden faydalandı. Henüz kira yardımı almadık. Sezon öncesi aldığımız oda fiyatında ve şimdi aldığımız fiyatta indirim gitmek zorunda kaldık. 200 liradan 100 liraya oda fiyatını düşürdük. Böylece 72 odamdan 12’sini dolduruyorum. Sadece kahvaltı servisi yapıyoruz. 100 lira alsak da kahvaltı ürünlerinde azalma ya

da değişiklik olmadı. Otel kirası, elektrik, personel maaşı, sigorta, tahvil, doğalgaz, su, vergiler gibi çok fazla giderimiz var. Örneğin, covid-19 uygunluk belgesi almak için 1500 TL masraf yaptık. Temizliklerin daha titiz yapılması da giderlere ekstra yük getirdi. Bir yıl daha böyle devam ederse kapanma ile karşılaşabiliriz. Örneğin yan otel Napoleon kapandı.”

K8:

“Covid-19 dünyada aktif olan bir salgın hastalık. Bu süreçte talep noktasında sorun yaşıyoruz. Güven eksikliği insanların talep isteğini azaltıyor. Fiyatlara itiraz yok, pazarlık yok. İnsanlar sadece güven ve korku sorunu yaşıyor. Covid-19 öncesi normal sezonda yıllık doluluk oranımız %65 idi. 299 odamız ve 602 yatak kapasitemiz var. Covid-19 sürecinde doluluk oranımız %15 bile değil. Bunun sebebi yasaklar, virüs nedeniyle Ortadoğu’nun kapanması, toplantı ve fuarların iptali. Ayrıca bir yıl önce yapılan anlaşmalar iptal edilirse ücretler iade ediliyor. Düzenli olarak ayda iki kez gelen sadece futbol takımları var. Aşılama ile kültür turizminin gelişeceğine inanıyorum. Ayrıca renk skalası ve hasta sayılarının il bazında açıklanması olumsuz etkiledi. Virüsün Rize’de yoğun olması hafta sonu yasağı ve şehirler arası yasağın devamına sebep olacak ve bu da turizm ve hizmet sektörünü olumsuz etkileyecek. Yüksek hasta sayısının nedeni açıklanmalı. Rize’de hafta sonları insanların yaylalara ve köylere gitmesi enfeksiyon oranını artırabilir. Hizmet, turizm sektörü en çok etkilenen sektör. Buradan çok sayıda kişi gelir elde ediyor. Otelimizde 100 kişi çalışıyor. Kısa çalışma ödeneği alıyoruz ama her çalışan için değil. Bu süreçte devam etmeye çalışıyoruz ama işten çıkarma yasası uzatıldı, buna bağlı olarak kısa çalışma ödeneği ay sonunda kalkacak. Ne olacağı belli değil, elbette sıkıntılar olacak. İşten çıkarmalar olacak. Burası küçük bir yer ama otel sayısı az, Trabzon’da çok otel var ve çoğu kapalı. Bizim kalibredeki oteller vazgeçilmez. Geleceğe baktığımızda yarın ne olacağı belli değil. Aşı olmadan biraz zor görünüyor. Bir yıl daha böyle devam ederse hizmet ve turizm sektöründe çok olumsuz sonuçlar olur. Bu da ülkede işsizlik sorunlarına yol açar.”

Covid-19 Salgını Sürecinde Turizm ve Ulaştırma Şirketlerinin Hayatta Kalma Çabaları

Covid-19 sürecinde ve sonrasında hayatta kalmanın mümkün olup olmadığını sordüğümüzda, 8 katılımcı ortak bir görüş paylaştı ve bu görüş, hayatta kalmaktan başka seçeneklerinin olmadığını yönündeydi.

K1:

“Tüm hizmet sektörü etkilendi. Araç sayısı bile azaldı. Covid öncesi İstanbul’ dan günde 3-4 araç çalışırken, şimdi neredeyse 1 araçla ancak çalışabiliyoruz.”

K2:

“Şoförler ödeneklerini alamadı. Gelen ve giden yolcu sayısı azaldı. Yakıt fiyatları arttı. Giderler arttı, gelirler azaldı. Destek alamadık. Borca borç eklememek için kredi kullanmadık. Bu süreç devam ederse çoğu kişi işi kapatacak.”

K3:

“Hepimiz kredi kullanmak zorunda kaldık. Araçlar Rize’den İstanbul’a 10 kişiyle gidiyor. Üniversiteler bir yıl daha kapalı olursa işimiz gerçekten çok zor olacak. Toplam 10 milyon TL zararımız var. Araç vergileri, sigorta ve muayene ücretleri devam ediyor. Bazı araçları iptal etmek zorunda kaldık. Araçlarımız artık sadece Ankara, İstanbul ve Edirne’ye çalışıyor. Covid öncesi günde yaklaşık 10 araç çalışırken, şimdi neredeyse 1 araç çalıştırabiliyoruz.”

K4:

“Geçen yıla göre %75 zararımız var. Bu konuda destek görmemiz gerekiyor. Bir yıl daha devam ederse büyük sorunumuz olacak. Artık kâr etmek değil, zarar etmemek hedefimiz.”

K5:

“Hatta İstanbul’a araç her gün çalışmıyor. 2-3 araçla işi yürütmeye çalışıyoruz. Her seferde yaklaşık 7 bin lira giderim var. Bu bakım masraflarını içermiyor. Bu süreç devam ederse, kişisel araçlar artık bu işi yapamayacak. Çünkü kimse 3 milyon liraya otobüs alıp zarar etmek istemiyor.”

K6:

“İller arası seyahatin açık olması, gümrüklerin açık olması ve hafta sonu yasaklarının kaldırılması sektörümüzü canlı tutuyor. Aksi halde giderlerimizi ödeyemez hale geliriz.”

K7:

“72 odamız var. Yaz sezonunda genellikle doluydu. Şimdi ortalama 25 oda dolarsa iyi deriz. Sezon öncesi aldığımız oda fiyatında ve şu an aldığımız fiyatta indirim gitmek zorunda kaldık. Oda fiyatını 200 liradan 100 liraya düşürdük. Böylece 72 odamdan 12’sini dolduruyorum. Önceden 20 çalışanımız vardı, şimdi 10 kişi çalışıyor. Bir yıl daha böyle devam ederse kapanma ile karşılaşabiliriz.”

K8:

“Covid-19 öncesi normal sezonda yıllık doluluk oranımız %65 idi. 299 odamız ve 602 yatak kapasitemiz var. Covid-19 sürecinde doluluk oranımız %15 bile değil. Hizmet ve turizm sektörleri en çok etkilenen sektörler. Buradan çok sayıda kişi gelir elde ediyor. Otelimizde 100 kişi çalışıyor. Kısa çalışma ödeneği alıyoruz ama her çalışan için değil. Bu süreçte devam etmeye çalışıyoruz ama işten çıkarma yasası uzatıldı, buna bağlı olarak kısa çalışma ödeneği bu ay sonunda kalkacak. Ne olacağı belli değil, elbette sıkıntılar olacak. İşten çıkarmalar olacak. Burası küçük bir yer ama otel sayısı az, Trabzon’da çok otel var ve çoğu kapalı.”

Görüldüğü üzere, turizm ve ulaştırma şirketleri bu salgın sürecinde ayakta kalmanın kendileri için çok zor olduğunu belirtiyor ve bu sürecin mümkün olan en kısa sürede sona ermesini istiyorlar. Aksi halde bir yıldan uzun sürerse çoğu şirketin kapanacağı ortak görüş olarak ifade ediliyor.

Covid-19 Salgınına Dayalı Hükümetin Uyguladığı Ekonomik Politikaların Yanı Sıra Turizm ve Ulaştırma Şirketlerinin Çözüm Önerileri

Katılımcılarımıza “Covid-19 salgınının turizm ve ulaştırma şirketleri üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için ne tür çözümler önerirsiniz?” sorusu sorulduğunda verilen cevaplar şu şekildedir:

K1:

“Ulaştırmada büyük bir denetim eksikliği var. Bazı şirketler yetkisiz kişilere bilet satıyor. Bu durum bizi olumsuz etkiliyor. Borcumuza borç eklemem için bankaların faizsiz kredi vermesini istiyoruz, yoksa faizli kredi almak istemem. Devletimizden otobüs terminali giriş ve çıkış ücretlerinin kontrollü olarak aynı olmasını istiyoruz. Örneğin, Rize 50 lira, Trabzon 20 lira, Kocaeli 18 lira gibi. Bunlar düzenli olmalı. Kontroller sağlanmalı.” P1’in en çok şikayet ettiği noktalar otogar giriş-çıkış ücretleri ve yetkisiz şirketlerin yolcu taşımaları oldu. Bu durumun kendilerini zaten

olumsuz etkilediğini, bu yasa dışı şirketlerin varlığının 10 yolcularından birini kaybetmelerine yol ağtığını belirtti.

K2:

“Yakıt fiyatlarının artırılmamasını ve bu konuda destek istiyoruz. Ayrıca otogar giriş ve çıkış kapılarında düzenleme yapılmasını istiyoruz.”

K3:

“Yakıt fiyatlarının düşürülmesi gerekiyor.”

K4:

“Vergi açısından %18 vergi indirimi yapılabilir, yakıt fiyatlarında indirim olmalı. İstanbul’a gitmek için yakıt fiyatı şimdi 3900 lira. Yakıt en büyük giderimiz. Bu konuda desteklenmeliyiz.”

K5:

“Bazı şirketler biletlerde %8 KDV uygularken, bazıları %18 uyguluyor. Ben yolcu için %8, komisyon için %18 uyguluyorum. Maliye Bakanlığı ile şirketler arasında çatışma var. Hangisine inanacağım? Ofislerin uyguladığı komisyon oranlarında da durum aynı. Bunun düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekiyor. E-bilete geğtik ve buna göre müşteriye attığımız SMS bile 1 lira tutuyor. Küçük bir masraf gibi görünüyor ama kar topu gibi büyüyor. Yakıt indirimi istiyorlar ama bence bu daha kötü olur. Fiyatlar düşerse, şirketler arasında rekabet artar.” P5, diğerlerinden farklı olarak KDV oranları ve e-bilet uygulamasının şirkete ek mali yük getirdiğini belirtti. Ayrıca diğer ulaştırma şirketleri yakıt indirimi isterken, P5 bu indirimin şirketler arasında olumsuz rekabete yol ağacağı görüşünde.

K6:

“Açık gümrüklerden gelen turistlere hafta sonu yasağı yokken, bu yasağ bize uygulandı. Yani ben hafta sonları daha aktif çalışırken bundan mahrum bırakıldım. İller arası yasağın devam ettiği sürece sektörümüzün hayatta kalması çok zor.” P6, araç kiralayanların çoğunun turist olduğunu ve turistlere hafta sonu yasağı uygulanmazken kendilerine uygulanmasının ekonomik olarak zorladığını belirtti.

K7:

“Hükümetimizin bu süreçte bizi mali olarak desteklemesi gerekiyor. Ya hükümet faizsiz borç ertelemesi yapacak ya da faizsiz kredi sağlayacak.”

K8:

“Kamu kurumlarının toplantıları insanları güven açısından etkileyebilir. Rize’de virüs oranının artması hafta sonu yasağı ve iller arası yasağın devam etmesine yol açacak, bu da turizm ve hizmet sektörünü olumsuz etkiler. Hasta sayısının yüksek olma nedeni açıklanmalı. Örneğin toplantılar, kongreler. Hükümetten talebimiz: Bu tür toplantı, fuar ve kongrelerin %50 kapasite ile kontrollü şekilde tekrar açılması. Ayrıca kimse burada düğün yapmak istemiyor, çünkü düğünlerde yemek servisi yapamıyoruz. Bu konuda iyileştirme yapılırsa, bizim gibi büyük oteller en azından ayakta kalabilir. Covid-19 nedeniyle uygulamak zorunda olduğumuz kurallar yüzünden İçişleri Bakanlığı Turizm Bakanlığı’ndan ayrı taleplerde bulunuyor. Belediye, sağlık kurumu, İçişleri Bakanlığı ve Turizm Bakanlığı farklı denetimler yapıyor. Her biri farklı belgeler istiyor. Biz de karışıklık yaşıyoruz. Bu noktada düzen kurulmalı. Yalnızca otel misafirlerine yemek servisi yapıyoruz. Dışarıya yemek veremiyoruz, cezası var. Ama kurallara uyduğumuzun belgesi var. HES kodu uygulaması var, ama yine de yasak sürüyor.”

Katılımcıların cevapları göz önünde bulundurulduğunda, hükümetten talepleri şu şekildedir:

- Faizsiz kredi imkânlarının sunulması,
- Otogar giriş ve çıkış ücretlerinin ve ulaştırma şirketleri için vergi dilimlerinin düzenlenmesi,
- Kısıtlama olmayan bölgelerde rent a car şirketlerinin açılması.

Ayrıca, otel şirketleri denetimlerin tek bir merkezden yapılmasını, toplantı ve kongrelerin yeniden başlamasını, restoranların otel dışı misafirlere ve düğünlere açılmasını talep etmektedirler. Bu taleplerin yerine getirilmesiyle şirketlerin bu süreci en az zararla atlatması öngörülmektedir.

Sonuç

Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, diğer sektörler gibi ulaştırma ve turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Covid-19 salgınının kontrol altına alınması, sağlık kurumlarındaki yoğunluğun azaltılması ve ölüm oranlarının düşürülmesi amacıyla hükümet tarafından alınan karar-

lar sonucunda tüm sosyal faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Alınan en önemli kararlar arasında seyahat yasakları, kapalı gümrükler ve sokağa çıkma yasakları yer almaktadır. Yaptığımız araştırmanın amacı, Türkiye’de ulaştırma ve turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bu süreçten nasıl etkilendiği ve bu etkilerden kurtulmak için hangi önlemleri alabileceğine dair görüş edinmektir. Araştırma için Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi’nden etik kurul kararı alınmıştır. Ayrıca, katılımcılar görüşmelerin kayıt altına alınacağı konusunda bilgilendirilmiş ve kayıt öncesi onayları alınmıştır. Covid-19 salgınının tedavisinde tek çare olarak görülen aşı çalışmalarının hızlandırılması gerektiği sonucuna varılmış; aksi takdirde sektörün geleceğine yönelik olumsuz bir bakış açısının hakim olduğu tespit edilmiştir. Milyonlarca kişinin gelir elde ettiği ve en fazla vergi ödeyen sektör olan ulaştırma ve turizm sektörünün, bu süreci en az zarar ile atlatabilmesi için neler yapılabileceği üzerine sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu öneriler, Rize’de faaliyet gösteren turizm ve ulaştırma şirketlerinin Covid-19 salgınının ekonomik etkileri ve hükümetin uyguladığı ekonomik politikalara ek olarak turizm ve ulaştırma şirketlerinin çözüm önerileri bölümlerinde de ifade edilmiştir.

Kaynakça

- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi, (1), 62-79.
- Macar, Oya Dağlar (2012). Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık,
- Neuman, W.Lawrence (2012). Toplumsal Araştırma Yöntemleri (Çev: Sedef Özge), İstanbul: Yayın Odası Yayıncılık.
- Nikiforuk, Andrew (2016). Mahşerin Dördüncü Atlısı, Çev: Selahattin Erkanlı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parıldar, Hülya (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. İzmir: Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, sayı 30, doi:10.5222/terh.2020.93764.
- Rubin, A. and Babbie, E. (2010). Research Methods for Social Work. USA: Wadsworth Publications, 7 edition.
- Tuncay, T. (2009). Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi, Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- TÜRMOB (2020). Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu. Ankara: TÜRMOB yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yurdakul, ES. (2015). Tarihte Önemli Bulaşıcı Hastalık Salgınları. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics 1.
- William Hardy McNeill (1977). Plagues and Peoples.
www.İskur.gov.tr/Kısa Çalışma Ödeneği/2018
<http://hdl.handle.net/2027/heb.03218.0001.001>, 2016, Plagues and peoples
<https://www.turizmaktuel.com/haber/turizm-sektorunde-gidenler-donuse-hazir/2020>
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/trt-haber-koronavirus-salgininin-merkezi-wuhanda-640427.html>

BÖLÜM

3

YAŞLANMANIN SOSYAL BOYUTU: GERONTOLOJİ VE SOSYAL HİZMETİN KESİŞİM NOKTALARI

Selman BÖLÜKBAŞI¹

Semih SÜTÇÜ²

1 Dr. Öğr. Üyesi, Gerontoloji Bölümü, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İnönü Üniversitesi, Malatya

ORCID: 0000-0003-3771-4827,

2 Doç. Dr., Sosyal Hizmet Bölümü, Zübeyde Hanım Sağlık Bilimleri Fakültesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde, ORCID: 0000-0002-6833-3464

GİRİŞ

Demografik dönüşümlerin küresel ölçekte en belirgin göstergelerinden biri olan nüfus yaşlanması, 21. yüzyılın en önemli sosyodemografik olgularından birini teşkil etmektedir. Teknolojik ilerlemeler, tıbbi gelişmeler ve yaşam standartlarındaki iyileşmelerin bir sonucu olarak yaşam beklentisinin artması, yaşlı nüfusun hem mutlak sayısal büyüklüğünde hem de toplam nüfus içindeki oransal payında istikrarlı bir yükselişe neden olmaktadır (Bolukbasi & Elbi, *Social and Cultural Influences in Aging: Theoretical and Practical Approaches*, 2024). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri, ülkemizde 65 yaş ve üzeri nüfusun 2024 yılında %10,6'a ulaştığını ve bu oranın 2080 yılında %33,4'e yükseleceğini öngörmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2025). Bu demografik gerçeklik, yaşlı bireylerin multidisipliner ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik sosyal politikaların ve hizmet modellerinin acilen geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sosyal gerontoloji, yaşlanma olgusunu biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarıyla bütüncül bir perspektiften inceleyen disiplinler arası bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Higgs & Nazroo, 2017). Bu disiplin, yaşlı bireylerin toplumsal konumlarını, sosyal rollerindeki değişimleri ve karşılaştıkları yapısal engelleri analiz ederken, aynı zamanda yaşam kalitesini artırmaya yönelik müdahale stratejileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Sosyal gerontolojinin teorik çerçevesi, modernleşme kuramından sembolik etkileşimciliğe, çatışma kuramından yaşam rotası yaklaşımına kadar geniş bir yelpazede kuramsal perspektifleri içermekte ve bu perspektifler yaşlılık olgusunun farklı boyutlarını açıklamada kullanılmaktadır (Slattery, 2007).

Sosyal hizmet disiplini ise sosyal gerontolojinin sağladığı bu kuramsal alt yapıyı, yaşlı bireylerin günlük yaşam pratiklerinde karşılaştıkları sorunlara yönelik uygulamalı çözümler geliştirmek için kullanılmaktadır. Geriatrik sosyal hizmet uygulamalarının temelini oluşturan beş temel yeterlilik alanı bulunmaktadır (Bolukbasi, Demiral Yılmaz, Senuzun Aykar, & Sahin, 2025):

- (1) Kapsamlı geriatrik değerlendirme,
- (2) Disiplinler arası iş birliği,
- (3) Kaynaklara erişim ve hizmet koordinasyonu,
- (4) Kültürel yeterlilik ve savunuculuk (Naito-Chan, Damron-Rodriguez, & Simons, 2005),
- (5) Travma bilgili yaklaşım (Clark, Rouse, Spangler, & Moye, 2018).

Özellikle yaşlı bireylerin kompleks ihtiyaçlarının karşılanmasında disiplinler arası ekip çalışmasının önemi yapılan araştırmalarla kanıtlanmış olup, yaşlı bireylerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bu yeterlilik alan-

larında donanımlı olmaları gerekmektedir (Simons, Shepherd, & Munn, 2008).

Yaşlılık döneminde ortaya çıkan sosyal dışlanma, yoksulluk, yalnızlık ve sağlık sorunları gibi problemler, sosyal hizmet müdahalelerinin odak noktasını oluşturmaktadır (Sonmez, ve ark., 2025; Sütçü ve Demirel, 2021). Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal hizmet modelleri incelendiğinde, kurumsal bakım hizmetleri (huzurevleri, yaşlı bakım merkezleri), evde bakım hizmetleri ve sosyal yardım politikaları (2022 sayılı kanun kapsamında aylık bağlanması) öne çıkan uygulama alanlarıdır. Ancak özellikle afet ve acil durum yönetimi, ceza adalet sistemi gibi özel bağlamalarda yaşlı bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarının henüz yeterince gelişmediği görülmektedir (Beltran, Luigi, Kusmaul, & Leon, 2022).

Bu kitap bölümünde, sosyal gerontoloji ve sosyal hizmet disiplinleri arasındaki teorik ve pratik ilişki ele alınacak, yaşlılık olgusuna ilişkin güncel kuramsal yaklaşımlar incelenecek ve Türkiye bağlamında yaşlılara yönelik sosyal hizmet uygulamaları değerlendirilecektir. Ayrıca, geriatrik sosyal hizmet uygulamalarında gerekli olan temel yeterlilik alanları ve bu yeterliliklerin nasıl kazanılabileceği tartışmaya açılacaktır.

1. Sosyal Yaşlanma

Sosyal yaşlanma, bireyin kronolojik yaşının ilerlemesiyle birlikte toplumsal yapı içerisindeki rol, statü ve ilişkilerinde meydana gelen değişimleri ifade eden multidisipliner bir kavramdır (Tufan, 2024). Bu süreç, salt biyolojik yaşlanmanın ötesinde, bireyin sosyal konumundaki dönüşümleri ve toplumsal etkileşimlerdeki niteliksel farklılaşmaları kapsamaktadır. Sosyal gerontoloji literatüründe, sosyal yaşlanma olgusu genellikle “aktif konumdan edilgen konuma geçiş” metaforuyla açıklanmakta ve bu geçiş sürecinin bireyin sosyal sermayesinde azalmaya yol açtığı vurgulanmaktadır (Muftuler, 2016).

Modern toplumlarda sosyal yaşlanmanın temel karakteristikleri incelendiğinde üç temel boyut öne çıkmaktadır:

1.1. Rol Kaybı ve Statü Değişimi

Emeklilik süreciyle birlikte mesleki kimliğin kaybı, aile içi karar alma mekanizmalarındaki etkinin azalması ve toplumsal katılım fırsatlarının sınırlanması gibi faktörler, yaşlı bireylerin sosyal statülerinde gerilemeye neden olmaktadır (Slattery, 2007). Rostow’un (1960) modernleşme kuramına göre, geleneksel toplumlarda bilgelik ve deneyimle ilişkilendirilen yaşlılık statüsü, modernleşme sürecinde kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle önemli ölçüde zayıflamıştır.

1.2. Sosyal İlişkilerde Daralma

Yaşam rotası kuramı (Elder, 1998) çerçevesinde değerlendirildiğinde, yaşlı bireylerin sosyal ağlarında zamanla daralma gözlemlenmektedir. Eş kaybı, arkadaş çevresinin küçülmesi, fiziksel hareketliliğin azalması gibi faktörler, sosyal etkileşim fırsatlarını sınırlandırmakta ve yalnızlık riskini artırmaktadır. TÜİK (2025) verilerine göre Türkiye’de yaşlı kadınların %45,7’sinin eş kaybı yaşadığı görülmekte olup, bu durum özellikle kadın yaşlılar için sosyal izolasyon riskini daha da artırmaktadır (Ozgun-Basibuyuk, et al., 2021).

1.3. Damgalama ve Ayrımcılık

Goffman’ın (1963) damgalama teorisi bağlamında ele alındığında, yaşlı bireyler “üretken olmayan”, “bağımlı” ve “yavaş” gibi stereotipik nitelendirmelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu sosyal damgalanma, yaşlı bireylerin kendini gerçekleştirme olanaklarını kısıtlamakta ve toplumsal katılımlarını engellemektedir (Muftuler, 2016).

Türkiye özelinde sosyal yaşlanma dinamikleri incelendiğinde, kentleşme oranlarının artmasıyla birlikte geniş aile yapısının çözülmesi, yaşlı bireylerin geleneksel sosyal destek mekanizmalarını zayıflatmıştır. Bununla birlikte, TÜİK (2019) verileri yaşlı bireylerin %71’inin mutluluk kaynağını aileleri olarak gösterdiğini ortaya koymakta ve aile bağlarının hala önemli bir sosyal sermaye kaynağı olduğunu göstermektedir.

Sosyal yaşlanma sürecinin yönetiminde sosyal hizmet uzmanlarına önemli roller düşmektedir. Yaşam boyu sermaye kuramı (Hooyman & Kiyak, 2011) çerçevesinde geliştirilecek müdahale stratejileri, yaşlı bireylerin sosyal, psikolojik ve fiziksel sermayelerini korumalarına ve güçlendirmelerine yardımcı olabilir. Özellikle toplumsal alışveriş kuramı (Dowd, 1975) temel alınarak geliştirilecek kuşaklararası dayanışma programları, yaşlı bireylerin sosyal ağlarını genişletmede etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

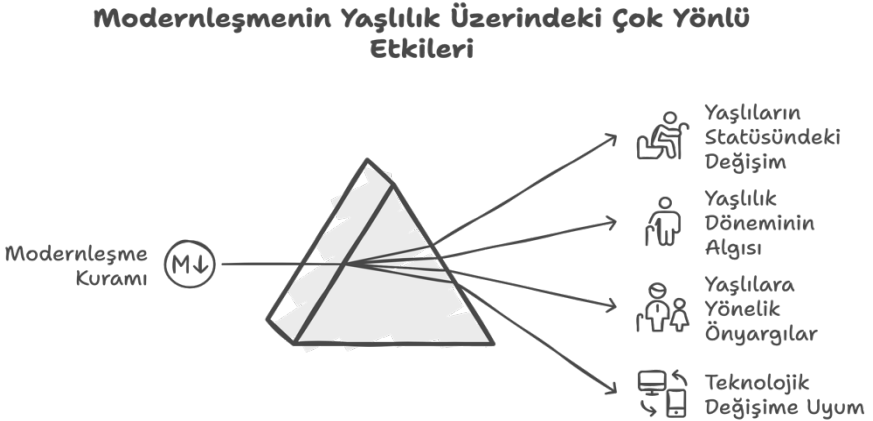
2. Sosyal Gerontolojik Yaklaşımlar

Sosyal gerontoloji alanında yaşlanma olgusunu açıklamak üzere geliştirilen kuramsal yaklaşımlar, yaşlılığın sosyal boyutlarını anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşımlar, yaşlı bireylerin toplumsal konumlarını, karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini sistematik bir şekilde ele almaktadır.

2.1. Modernleşme Kuramı

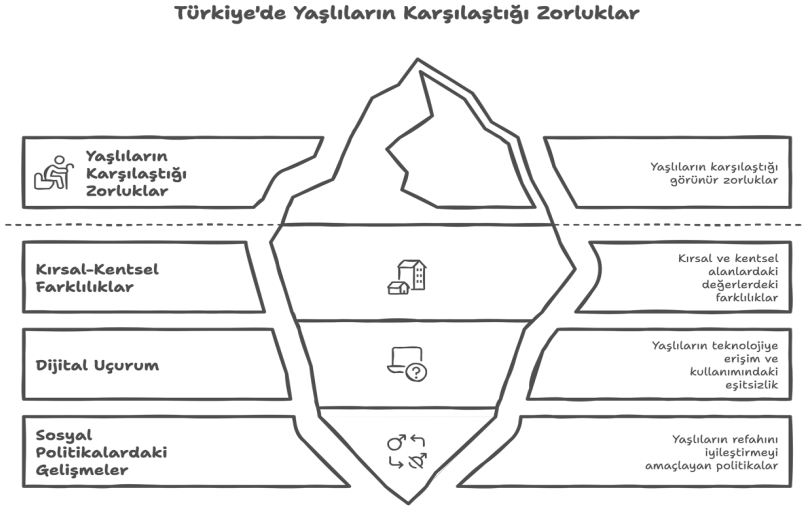
W. W. Rostow'un (1960) modernleşme kuramı çerçevesinde, geleneksel toplum yapılarında yaşlı bireyler yüksek toplumsal statüye ve saygınlığa sahip aktörler olarak değerlendirilirken, modernleşme süreçleri –özellikle kentleşme, sanayileşme ve toplumsal hareketliliğin artması– yaşlıların sahip olduğu kültürel birikim, yaşam deneyimi ve bilgeliğin toplumsal işlevselliğini zayıflatmaktadır. Ancak bu yaklaşım, kültürel bağlamı göz ardı etmesi ve toplumlar arası tarihsel farklılıkları dikkate almaması nedeniyle eleştirilmiştir (Slattery, 2007).

Söz konusu kuram, yaşlılık dönemini çoğunlukla bireyin içsel çatışmalar yaşadığı, uyum sorunlarıyla karşılaştığı ve üretkenliğinin azaldığı bir dönem olarak tanımlama eğilimindedir. Oysa yaşlılık, bazı bireyler için psiko-sosyal açıdan doyumsuz, üretkenliğin sürdüğü ve toplumsal katılımın devam ettiği bir yaşam evresi olabilir. Günümüzde yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığına dayalı önyargıların halen varlığını sürdürdüğü gözlemlenmektedir (Muftuler, 2016). L. Morgan ve S. Kunkel (1998), teknolojik değişimlerin hızına paralel olarak yaşlı bireylerin adaptasyon kapasitesinin sınırlı kaldığını ve bu durumun, modern toplum bağlamında yaşlıların toplumsal değer ve statülerinde azalmaya yol açtığını ifade etmektedir (bkz. Şekil 1). Bununla birlikte, yaşlılığın statüsündeki söz konusu gerilemenin evrensel bir gerçeklik değil; tarihsel, kültürel ve yapısal bağlamlarda yeniden değerlendirilmesi gereken bir olgu olduğu yönünde eleştirel yaklaşımlar da mevcuttur.

Şekil 1-Modernleşmenin Yaşlılık Üzerindeki Etkileri

Türkiye’de modernleşme sürecinin yaşlılık statüsüne etkileri karmaşık bir tablo sergilemektedir (Şekil-2).

Şekil 2-Türkiye’deki Modernleşme Sürecinin Yaşlılar Üzerindeki Etkileri

2.2. Çatışma Kuramı

Çatışma kuramı, toplumsal yapının durağan ve uyumlu bir bütün değil, aksine sürekli değişim, gerilim ve çıkar çatışmalarının yaşandığı dinamik bir alan olduğunu savunur (Bolukbasi & Elbi, *Social and Cultural Influences in Aging: Theoretical and Practical Approaches*, 2024). Ralf Dahrendorf’un (1959) katkılarıyla şekillenen bu kuramsal yaklaşım, toplumsal ilişkilerdeki iktidar dengesizliklerine, özellikle de aile ve toplum düzeyindeki otorite yapılarının çatışma üretici doğasına dikkat çeker. Kurama göre, emeklilik gibi yapısal düzenlemeler ve normatif sosyal kurallar, yalnızca düzenin sürdürülmesini hedeflemekle kalmaz; aynı zamanda bireyler arasında güç ilişkilerini pekiştirerek yapısal eşitsizlikleri de yeniden üretir.

Çatışma kuramı çerçevesinde, belirli kaynaklara, statülere ya da karar alma süreçlerinde etkili konumlara sahip aktörlerin, bu ayrıcalıklı konumlarını sürdürmek adına diğer birey ya da gruplar üzerinde baskı kurabildikleri; bu durumun ise toplumsal direnç, çatışma ve karşıtlıkların ortaya çıkmasına zemin hazırladığı ifade edilir. Bu bağlamda çatışma, yalnızca

bireyler arası bir anlaşmazlık değil; sistematik olarak toplumun farklı katmanlarına sirayet eden yapısal bir süreçtir.

2.3. Sembolik Etkileşim Kuramı

Bu kuram, bireyi esas alarak inceler ve bireyin sosyal bir varlık olduğu varsayımından yola çıkar. Toplumlari bireyler oluşturduğuna göre; toplumu anlamının yolunun, bireyi ve onun ilişkilerini anlamakla mümkün olacağını savunmaktadır. J. F. Gubrium'un 1970'lerdeki çalışmalarına dayanan Sembolik Etkileşim kuramında birey ve toplum arasındaki karşılıklı bağımlılık vurgulanır (Gubrium, 1970). Çünkü çevredeki farklılaşma, birey ve çevre arasındaki etkileşim yaşlanma sürecini etkilemektedir. Yaşlılıkta çeşitli nedenlerle toplumsal etkileşim azalır. Oysa uygun politikalar sonucunda çevresel engeller azaltılabilir (Muftuler, 2016).

2.4. Damgalama Kuramı

Bu kurama göre; damgalama süreci insanın emekliliği düşünmesi ile başlar, zaten kişiye yaşlı gibi davranılır. Sonuçta da yaşlanan kişilerin zamanla yaşlı rolüne uyum sağladıkları görülür (Muftuler, 2016). Goffman ve Becker'in çalışmalarına dayanan bu kuramda; toplumda normal ve normal olmayan ayrımı yapıldığı, yaşlıların toplumsal olarak damgalandıkları ve dışlandıkları vurgulanır (Slattery, 2007).

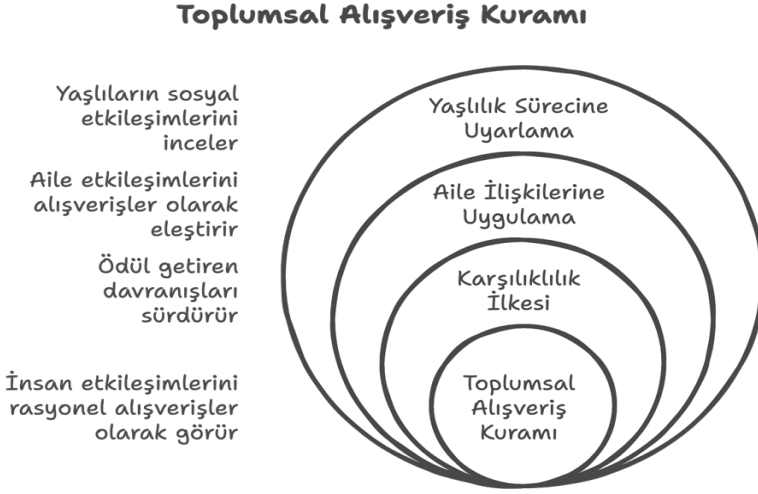
2.5. Sosyal Çöküş ve Sosyal Çevre Kuramı

Bu kurama göre; yaşlılıkta rol kaybı, belirsizlik, kararsızlık ve eş ölümlü durumunda çöküntü yaşanabilir. Yaşlı kişi yeni rollerine uyumda zorlanabilir. Hem yaşlı ve çevre ilişkisi hem sosyal davranışlar önemsenir. Normatif veya bireysel açıdan ele alınabilir. Sosyal Yapılandırma Yaklaşımında da kültür ve toplum ilişkisi, yaşlanma sürecinde kişiler arası etkileşim vurgulanır (Muftuler, 2016). Bu kuramın öncü isimleri Gubrium ve Kornhauser'dir.

2.6. Toplumsal Alışveriş Kuramı

Homans ve Simmel tarafından 1950 sonrasında gündeme getirilen bu kurama göre; arkadaşlık ve toplumsal davranış gibi birtakım toplumsal durumlar sanki alışveriş gibi görülmektedir. İnsan ilişkilerine odaklanılmakta, bu ilişkiler rasyonelitesi ve kar zarar temeline dayanmaktadır (Muftuler, 2016). Bu kuramda karşılıklılık ilkesi temel alınır, yani ceza getiren davranıştan kaçınır ve ödül getiren davranışı sürdürürüz. Ancak bu kuram aile ilişkilerini çıkar ilişkilerine benzetmekle eleştirilmektedir. James

J. Dowd (1975) tarafından bu kuram yaşlılık sürecine uyarlanmıştır. Bununla birlikte, yaşlandıkça birincil sosyal etkileşimin azaldığı öne sürülmüştür (Şekil-3). Yaşlı kişinin yetişkin çocukları, akrabaları ve arkadaşları ile toplumsal alışverişte bulunduğu öne sürülmektedir.

Şekil 3-Toplumsal Alışveriş Kuramının Yaşlılık Üzerindeki Etkileri

2.7. Yaşlılığın Politik Ekonomisi Kuramı

M. Minkler ve C. L. Estes (1991)'in geliştirdikleri bu kuramda toplumdaki sosyal eşitsizlikler vurgulanır. Modern devletlerde sosyoekonomik politikalar yaşlının yaşam koşullarını ve toplumdaki durumunu belirlemektedir. Bu kuram, yaşlılara özel sosyal politikalar geliştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Ne var ki yaşlının iç toplumundaki yerini açıklayamaz.

2.8. Yaşam Rotası Kuramı

Benson, Giele ve Elder'in öncülüğünde geliştirilen yaşam seyri kuramı, bireyin yaşamının yalnızca biyolojik değil; aynı zamanda toplumsal, tarihsel ve bağlamsal faktörlerle şekillenen dinamik bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Bu kuram, yaşamı bireysel zaman (kişisel gelişim süreci), aile zamanı (ailesel rol ve ilişkilerdeki değişim) ve tarihsel zaman (toplumsal olaylar ve dönemsel etkiler) olmak üzere üç temel eksenle ele almaktadır. Yaşlanma ve bireysel gelişim, kuramsal olarak kesintisiz bir süreç olarak değerlendirilmekte; bu sürecin yalnızca biyolojik etmenlerle

değil, aynı zamanda ekonomik krizler, savaşlar ve g gibi makro düzeye-
deki tarihsel-sosyal değişkenlerle de biçimlendiği savunulmaktadır (Osun-
luk, 2004).

Kuramda, bireyin yaşam rotası, yaşam boyunca deneyimlediği olayla-
rın, rollerin ve geçiş dönemlerinin çeşitliliğiyle açıklanır. Günümüzde aile
yapısındaki dönüşüm, geleneksel aile yaşam döngüsü modellerinin evren-
selliliğini sorgulatmakta; bunun yerine çoğul, esnek ve kültürel olarak e-
şitlenen aile yaşam seyirleri ön plana çıkmaktadır. Yaşam seyri yaklaşımı,
yalnızca bireyin büyüme ve gelişim evrelerine değil; aynı zamanda yaşam
boyunca karşılaştığı kayıplar, geçişler ve krizlere de analitik bir ereve
sunar. Bu bağlamda, yaşamın ileri evrelerinde yaşanan yoksulluk, toplu-
sal dışlanma ve sağlık sorunları gibi olgular “birikimli dezavantaj” kavra-
mı ile açıklanmakta, özellikle yaşlılıkta ortaya çıkan yapısal eşitsizliklere
dikkat çekilmektedir (Muftuler, 2016).

Sonuç olarak bu kuram, yaşlılık olgusunu zamansal, kültürel ve yapı-
sal bağlamlar içerisinde değerlendirerek, bireyin yaşam sürecinin çok kat-
manlı ve tarihsel bir perspektifle anlaşılmasını olanaklı kılmaktadır.

2.9. Yaşam Boyu Sermaye Kuramı

Yaşam Boyu Sermaye kuramında ise insan sermayesi önemlidir. Ho-
oyman, Kiyak, Estes’ni geliştirdikleri kurama göre, sermaye sosyal, psiko-
lojik, fiziksel ve biyolojik olabilir. Hem evresel etkenler hem toplumsal,
kurumsal ve ahlaki sermaye kişinin sahip olduğu insan sermayesini etkiler;
bu sermaye yaşam boyu birikir.

3. Ülkemizde Sosyal Yaşlanma Olgusu

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2025 verilerince; yaşlı nüfus olarak
anılan altmış beş ve üzeri yaştaki nüfus, son 5 senede yüzde 20,7 yükse-
lerek 2024 senesinde 9 milyon 112 bin 298 olmuştur. Yaşlı popülasyonu
toplam 2024 senesinde yüzde 10,6’a yükselmiş, yaşlı popülasyonun 2024
yılında yüzde 44,6’sını erkek nüfus, yüzde 55,4’n kadın nüfus oluştur-
muştur. Yaşlı popülasyonu oranının en fazla olduğu il, 2024 senesinde yüz-
de 20,8 ile Sinop, en az olduğu il ise yüzde 3,7 ile şırnak olmuştur.

Çalışma dönemindeki 100 kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden
yaşlı bağımlılık oranı 2024 senesinde yüzde 15,5’e yükselmiş, nüfus
projeksiyonlarına göre; yaşlı bağımlılık oranının 2030 senesinde yüzde
19,5; 2040 senesinde yüzde 26,5; 2060 senesinde yüzde 45,5 ve 2080 se-
nesinde yüzde 61,9 olacağı öngörülmektedir. Yaşlı nüfusun işgücüne katıl-
ma oranı ise yüzde 12,2 olmuş, çalışan yaşlı nüfusun yüzde 57,7’si tarım

sektöründe yer almıştır. Buna karşılık yaşlı nüfusun yoksulluk oranı yüzde 29,3 olmuştur. Yaşlı yoksulluk oranındaki artış göze çarpmaktadır.

4. Sosyal Yaşlanmaya Yönelik Sosyal Hizmet Modelleri

Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal hizmet modelleri yasal düzenlemelerle şekillenmektedir. 21.02.2001 tarihli ve 24325 RG sayılı Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği’ne göre yaşlı; “60 yaş ve üzerindeki sosyal ve/veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç olan kişi” olarak tanımlanmaktadır. 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ise “ihtiyacı olan yaşlıyı”; sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup korunmaya, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan yaşlı statüsündeki kişi şeklinde ifade etmektedir.

Yaşlılara yönelik sosyal hizmet modelleri üç ana başlıkta toplanabilir:

1. Sosyal yardım politikaları: 2022 sayılı Kanun kapsamında ekonomik destek sağlanmaktadır.
2. Kurum bakımı politikaları: Huzurevleri, yaşlı bakım merkezleri gibi kurumsal hizmetler sunulmaktadır.
3. Evde sağlık hizmetleri: Mobil ekiplerle yaşlıların evlerinde bakım hizmeti verilmektedir.

Bu modeller, yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve yaşam kalitelerini artırmayı hedeflemektedir (Şekil-4). Hizmetlerin etkinliği ve yaygınlığı artırılmaya çalışılmaktadır.

Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Modelleri

Şekil 4-Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Modelleri

4.1. Yaşlılara Yönelik Sosyal Yardım Politikası

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 Sayılı Kanun'u Göre Ödenen Aylık: Sosyal güvenlik kurumlarının (bağkur, ssk, em-san gibi) herhangi birinden ya da aylıktan faydalanan ile nafaka bağlanması olasılığı olanlar ya da nafaka bağlanmış olanlar yahut 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na çerçevesine harçlık alanlar dışında her ne adla olursa olsun kendisiyle eşine beraber olmak üzere tüm gelirler toplamı esas olmak suretiyle, fert başına düşen aylık ortalama gelir tutarının aylık net asgari ücretin 1/3'ünün altında olanlar İl/İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV'ler) mütevelli heyeti tarafından yardıma ihtiyacı olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına aylık bağlanmaktadır.

4.2. Yaşlılara Yönelik Kurum Bakımı Politikası

Huzurevleri: 60 yaş ve üstündeki vatandaşların sosyo-psikolojik gereksinimlerini karşılamak huzurlu bir koşulda bakım ve barınmalarını sağlamak amacıyla kurulan yaşlı bakım kuruluşlarını ifade etmektedir.

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri: Yaşlıların yaşamlarını huzurlu, sağlıklı ve güvenli bir ortam içerisinde iademe ettirmeleri üzere, kendilerine yetebilecek biçimde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavisi mümkün olmayanlarınsa devamlı olarak özel bakım altına alındığı yaşlı bakım kuruluşlarını ifade etmektedir.

Özel Huzurevi ve yaşlı bakım merkezleri: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü denetiminde faaliyet yürüten öz bakımını yapabilen yaşlılar ile özbakımını yarımsız yapamayan yaşlılara, aynı binanın çeşitli bölümlerinde 24 saat yatılı, gündüzlü ve geçeci hizmet verebilen minimum 20 kapasiteli özel hukuk tüzel kişileri tarafından işletilen sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Yaşlı Yaşam Evleri; Tercihen müstakil bir apartman dairesi ya da ev kiralanmak ya da tahsis edilmek suretiyle az sayıda yaşlının kalabilmesine yönelik ev tipi sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

4.3. Evde Sağlık Hizmeti

Evde sağlık hizmeti sunumuna ihtiyaç duyan ve evde takibi gerekli olan yaşlı, engelli ve yatalak vaziyette olan vatandaşların tıbbi bakım, tetkik, tedavi, tahlil, muayene ve rehabilitasyonlarının aile ortamında ve kendi evlerinde sağlanması, bu vatandaşlar ve aile fertlerine sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin bir bütün olarak verilmesini sağlayan Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık kuruluşları bünyesinde evde sağlık hizmetleri birimleri kurulmuştur.

SONUÇ

Yaşlılığın sosyal gerontolojik yönlerini anlamak için bir dizi farklı yaklaşımlar vardır. Bunlardan bazıları yaşlı yetişkinlerin toplum içindeki durumunu incelerken aynı zamanda bireysel uyum, sosyal ayrışma ve sosyal ekonomik statüye odaklanmaktadır. Yaşlılığın nasıl yaşandığını ve daha iyi nasıl yaşanabileceğini anlamayı rol edinen sosyal gerontoloji; toplumsal refahı konu alan sosyal hizmet bilimi ve politikaları ile doğrudan ilişkilidir.

Beklenenden daha hızlı bir şekilde yüksek yaşlanma oranına ulaşan ülkemizde, beklenen yaşam süresi de gün geçtikçe artmaktadır. Toplumsal yaşlanmadaki bu artış mevcut sosyal hizmet politikalarının sorgulanmasına ve ihtiyacı karşılayabilecek yeni sağlık ve sosyal hizmet politikalarının üretilmesine neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Beltran, S., Luigi, P., Kusmaul, N., & Leon, M. (2022). Rising Above the Flood: A Systematic Review of Gerontological Social Work in Disaster Preparedness and Response. *Journal of gerontological social work*, 65(5), 545–561.
- Bolukbasi, S., & Elbi, H. (2024). Social and Cultural Influences in Aging: Theoretical and Practical Approaches. Y. Durgun şahin içinde, *Current Studies in Social Sciences IX* (s. 49-64). Ankara: Akademisyen Kitabevi Ař.
- Bolukbasi, S., Demiral Yilmaz, N., Senuzun Aykar, F., & Sahin, S. (2025). Assessment of social workers' educational needs in geriatric competencies and attitudes towards older adults. *BMC Medical Education*, 25(432), 1-13.
- Clark, G., Rouse, S. J., Spangler, H., & Moye, J. (2018). Providing Mental Health Care for the Complex Older Veteran: Implications for Social Work Practice. *Health & Social Work*, 43(1), 7–14.
- Dahrendorf, R. (1959). *Class and Class Conflict in Industrial Society*. California: Stanford University Press.
- Dowd, J. J. (1975). Aging As Exchange: A Preface to Theory. *Journal of Gerontology*, 30(5), 584-594.
- Elder, G. H. (1998). The Life Course as Developmental Theory. *Child Development*, 69(1), 1–12.
- Goffman, E. (1963). *Stigma; notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Gubrium, J. F. (1970). Environmental Effects on Morale in Old Age and The Resources of Health and Solvency. *The Gerontologist*, 10(4_Part_1), 294-297.
- Higgs, P., & Nazroo, J. (2017). Brocklehurst's Textbook of Geriatric Medicine and Gerontology. In H. M. Fillit, K. Rockwood, & J. Young, *Social Gerontology* (pp. 179-184). Philadelphia: Elsevier.
- Hooyman, N. R., & Kiyak, H. A. (2011). *Social Gerontology: A Multidisciplinary Perspective* (9th Edition ed.). New York: Pearson.
- Minkler, M., & Estes, C. L. (1991). *Critical Perspectives On Aging: The Political and Moral Economy of Growing Old*. New York: Baywood Publishing Company, Inc.
- Morgan, L., & Kunkel, S. (1998). *Aging, Concepts and Controversies*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Muftuler, H. G. (2016). *Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Açısından Kurumsallaşma ve Maneviyat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Naito-Chan, E., Damron-Rodriguez, J., & Simons, K. (2005). 2005. *J Gerontol Soc Work*, 43(4), 59-78.
- Osunluk, H. (2004). Yaşam Seyri Teorisi ve Özürlüler. *Öz-veri Dergisi*, 1(1), 1-10.

- Ozgun-Basibuyuk, G., Kaleli, I., Efe, M., Tiryaki, F., Ulusal, F. B., Demirdas, B., . . . Tufan, I. (2021). Depression Tendency Caused by Social Isolation: An Assessment on Older Adults in Turkey. *Adv Gerontol, 11*, 298–304.
- Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Growth: a Non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simons, K., Shepherd, N., & Munn, J. (2008). Advancing the evidence base for social work in long-term care: The disconnect between practice and research. *Social Work in Health Care, 47*(4), 392–415.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*: (Ü. Tatlıcan, & D. Gülhan, Çev.) İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Sütçü, S. & Demirel, A.C. (2021). Yaşlılık ve Yaşlı Sorunları. Editör: N. Çalış & Z. Karataş,
- Kavramsal ve Güncel Boyutlarıyla Sosyal Sorunlar, Güncellenmiş 2. Baskı. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Sonmez, S., Akdeniz, S., Tufan, I., Ozgur, O., Ayan, F. S., & Asadi Faezi, S. (2025). Is Ageing Related to Poverty? A Case Study in Turkish Older Population. *Sosyoekonomi, 33*(63), 199-211.
- Tufan, İ. (2024). *Antik Çağ'dan Günümüze YAŞLILIK ve YAŞLANMA*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2024*. Ankara: TÜİK.